

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İ L İ M

İÇİNDEKİLER

<i>İlim Kelimesi: Anlam ve Mâhiyeti.....</i>	<i>2</i>
<i>Bilgi Kaynakları ve Vahy.....</i>	<i>3</i>
<i>İlim ve İslâm.....</i>	<i>6</i>
<i>Allah'ın Âdem (a.s.)'e İsimleri Öğretmesi.....</i>	<i>7</i>
<i>Hadislerde İlim.....</i>	<i>11</i>
<i>Allah'ın Sıfatı Olarak İlim.....</i>	<i>14</i>
<i>Günümüz ve İlim Kavramının Tahrifi.....</i>	<i>15</i>
<i>"Bilim"le "İlim" Aynı Şey mi?.....</i>	<i>18</i>
<i>İlim, İslâmiyettir.....</i>	<i>20</i>
<i>İlmin Sınırları.....</i>	<i>23</i>
<i>İlim, Ancak Amel Etmek İçin Öğrenilmelidir.....</i>	<i>24</i>
<i>İlmi Gizlemek.....</i>	<i>26</i>

"Hatırla ki; Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. Onlar, 'Biz hamdinle Sana tesbih ve Seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?' dediler. Allah da onlara 'Sizin bilemeyeceğinizi Ben bilirim' dedi." (2/Bakara, 30) "Allah Âdem'e bütün isimleri, (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarını) öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip, 'Eğer siz sözünüzde sâdık iseniz; şunların isimlerini Bana bildirin' dedi." (2/Bakara, 31) "Melekler, 'Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih eder, kemâl sıfatlar ile tavsif ederiz ki, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm (herşeyi bilen) ve hakîm olan (her yaptığında hikmetler olan) ancak Sensin' dediler." (2/Bakara, 32)

İlim Kelimesi: Anlam ve Mâhiyeti

İlim için birçok tanımlar yapılır. Genel olarak insan zihnine (ve gönlüne) konu olan her şey demektir. Sözlük anlamıyla ilim, mutlak olarak bilmek, bir şeyin şuurla hâsıl olması, sağlam olarak bilmek, kesin olarak bilmek, deneyerek bilmek, bir şeyin gerçeğini bilmek manalarına gelmektedir. (1) İslam alimlerinin çoğuna göre ilim: "Bir şeyin hakikatini idrak etmek" ve "mâlum olanın, olduğu hal üzere bilinmesidir." Bu anlayışa göre, yanlış malumata ilim (bilgi) denilemez.

Yine ilim hakkında şu tanımlar da yapılmıştır: İlim, insanın vahy, akıl ve duyu organları aracılığıyla elde ettiği kesin bilgilere denir. İlim, âhiret yolunu dosdoğru gösteren (kılavuzluk yapan) bilgiler topluluğudur. Şerif Cürcânî'ye göre ilim: Gerçeğe ve vâkıya uygun düşen inanç, bilgi ve kanaattir. Bir şeyi olduğu gibi idrâk etmektir. İlim, bilinenden gizlilik ve kapalılığın kalkmasıdır. (2) Râgıb, Müfredât'ında şu tanımı yapar: İlim, amelî-dinî yükümlülöklere vukuftur ki, ancak bunların yerine getirilmesi ile tam olur. (3) İlmin zıddı, cehalet (cahillik, bilgisizlik ve yanlış bilgi)dir. Kur'an-ı Kerim'de ilim kelimesi 105 defa zikredilir. Bu kökten gelen diğer kelimelerle birlikte bu sayı, 859'u bulur. Dolayısıyla "ilm" Kur'an'da en çok kullanılan birkaç maddeden biridir. Ayrıca "akıl, fikir, zikir" gibi kelimeler Kur'an'da çokça geçer.

"Rabbim, ilimce herşeyi kuşatmıştır." (6/En'âm, 80)

"İlim, ancak Allah katındadır." (46/Ahkaf, 28)

Kur'an-ı Kerim'de ilim, en sık kullanılan anlamıyla, ilâhî vahiyden kaynaklanan, yani bizzat Allah'ın verdiği bilgidir. İlim, Allah'dan olduğuna göre, İslam'ın tamamı ilimdir. Âlim de gerçek anlamıyla müslümandır. Burada

ilim, Allah'a, tam manasıyla tek gerçek olan hakka, hakikate dayandığı için mutlak ve objektif bir geçerliliğe sahiptir. Vahiyle özdeşleşen anlamıyla ilim, kesin bilgi demektir. Onun için; ilmi, yani hakka, hakikate dayanan ilâhî nur olan Allah'ın verdiği bilgiyi kabullenmeyen insana, profesör bile olsa *cahil*; bu cahillerin en meşhurlarına *Ebu Cehil*; böyle kişilerin oluşturduğu toplum düzenine de *câhiliyye* denir. Ebu Cehil'e, cahillerin atası anlamındaki bu ismin verilmesine sebep, bilinmesi gerekenleri, özellikle Allah'ı hiç tanıyıp bilmemesi değil; yanlış bilmesidir.

İlimler, genel bir tasnife göre ikiye ayrılır:

a- Naklî ilimler; Kur'an ve sünnete dayanan ilimler, yani Peygamberimiz'in vahy kanalıyla Allah'tan getirip bize ulaştırdığı ilimler.

b- Aklî ilimler; Müsbet (deneyle kanıtlanabilen) ilimler başta olmak üzere naklî ilimler içine girmeyen bütün ilimler.

Bilgi Kaynakları ve Vahy

Bilgi nedir? Bilginin mahiyeti nedir? Neyi, ne kadar bilebiliyoruz? Bildiklerimizin doğruluk derecesi nedir? Bilgimizin kaynağı nedir? Nereden elde edilir? Duyularımız bize bilgi sağlayabilir mi? Aklımızın bilgi ile ilişkisi nasıldır? İnsan, gerçeği, varlığın hakikatini, gerçeklerin neler olduğunu ve ilahi meselelerin esasını hangi yollarla bilebilir? Bilginin sebepleri, kaynakları nelerdir? Bu ve benzeri sorular insanoğlunun aklını meşgul eden ve edecek olan sorulardır.

Kimine göre gerçeğin bilgisi sadece duyu organları vasıtasıyla bilinebilir. Bu inanca sahip olanlar sadece gözlenebilen, ölçülebilen, deneye tabi tutulabilen şeylerin bilinebileceğine inanır. Bazılarına göre bilginin elde edilme yolu sadece akıldır. Bilgi kaynağı olarak yalnızca aklı kabul edenler, aklın kavrayamadığı, idrakin alamadığı şeylerin bilinemeyeceğine inanırlar. Sadece ilham, rüya veya sezgi yolu ile bilgi edinilebileceğine inananlar ise, diğer vasıtaları bilgi kaynağı olarak kabul etmezler.

Görüldüğü gibi, herkes kendi inancına uygun olanı bilgi kaynağı kabul etmekte; diğer vasıtaları kaynak olarak kabul etmemektedir. Bir diğer önemli nokta ise, yukarıda geçen vasıtaları bilgi kaynağı olarak görenlerin tümünün "*vahy*"i bilgi kaynağı olarak kabul etmemeleridir.

Kur'an, bilgi kaynağı olarak, *vahiy* başta olmak üzere, *doğru haberi*, *duyuları* ve *akıl yürütmeyi* göstermektedir. "*Nitekim kendi içinizden, size*

âyetlerimizi okuyan, sizi (kötülüklerden) temizleyen, size Kitab'ı ve hikmeti öğreten, size bilmediklerinizi bildiren bir Rasül gönderdik." (2/Bakara, 151). Âyetlerin anlatılması ve açıklanması duyuları, kitap ve hikmetin öğretilmesi akıllı, bilinmeyenlerin bildirilmesi de vahyi hatırlatmaktadır. Akıllı kullanmayı, duyu organlarının, özellikle de göz ve kulağın değerlendirilmesini, her şeyden önce vahye uyulmasını Kur'an nice ayette ısrarla vurgular. Hayatın gayesi, Allah'ı bilmek, inanmak ve O'na ibadet (kulluk) yapmaktır. O'nu tanımak ve bilmek, bilgilerin en üstünü ve yücesidir. İnsan, ancak bilgi vasıtalarıyla Allah'a giden yolu bulabildiği gibi, kendisini ve çevresini de bu araçlarla tanır ve bilir.

İslam inancına göre insan, gerçeğin bilgisini üç yoldan elde eder. Yani, bilginin kaynağı üçtür. İnsan üç yolla ilim elde eder. Bunlar:

- 1- Doğru haber : a) vahiy b) mütevatir haber,
- 2- Selim hisler dediğimiz sağlıklı beş duyu,
- 3- Akıl.

Aslında bilginin yegâne kaynağı Allah'tır. Vahyi indiren Allah olduğu gibi, duyu organlarımızı ve aklımızı yaratan ve bunları ilme yetenekli kılan da Allah'tır. Bunu idrâk eden kimse, bildikleriyle övünmez (Bkz. 2/Bakara, 32; 5/Mâide, 109).

Vahiy: Sözlük anlamı olarak vahiy; işaret etmek, gizli ve süratli bir şekilde bir şeyi bildirmek, elçi göndermek demektir. Terim olarak vahiy; "Allah Teâlâ'nın insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlerine ilâhî bir yolla mesajlarını, emir ve yasaklarını bildirmesidir." Bu tanımda geçen "ilâhî bir yolla" ifadesi vahyin insan aklının kavrayışının üzerinde bir şey olduğunu, peygamberler hariç insanların vahyin mahiyetini tam olarak bilemeyeceğini ifade eder.

Bizler ancak vahiy sayesinde ahireti, cenneti, cehennemi, melekleri...bilebiliriz. Çünkü bunlar **gayb**la ilgili konular olduğundan akılla, ya da duyularla bilinemez. Vahy, sadece gayb alanında bilgi kaynağı değil; aynı zamanda, bütün varlıkların sahibi ve yaratıcısının, her şeyi bilen Zat'ın haber verdiği her konu için kesin bilgi kaynağıdır.

"Gayb hazinelerinin anahtarları Allah'ın yanındadır. Gaybı ancak O bilir. O, karada ve denizde ne varsa hepsini bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıklarında tek bir tane, bir zerrecik, yaş ve kuru ne varsa hepsi Kitab-ı Mübin'de, Allah'ın ilmindedir." (6/En'âm, 59)

"Yaratan (Allah) hiç bilmez mi?" (67/Mülk, 14)

"Allah, herşeyi en iyi bilendir. (8/Enfâl, 73)

"Allah, size bilmediklerinizi bildirmek ve sizden öncekilerin yollarını göstermek ve iyi hale dönüşünüzü görerek günahlarınızı bağışlamak diler. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (4/Nisâ, 26)

"Şüphesiz ki Biz onlara iman edecek bir kavme hidayet ve rahmet düsturu olması için, tam bir ilim ile fasıl fasıl ayırdettiğimiz bir Kitap gönderdik." (7/A'râf, 52)

"...Ve 'Rabbim, benim ilmimi artır' de." (20/Tâhâ, 114)

Cahiliye toplumlarında, vahyi kabul etmeyen cahilî eğitim sistemleri, vahyi ilim kaynaklarının, bilgi vasıtalarının içine katmazlar. Bundan dolayı bilim, cahiliye düzenlerinde bir put haline dönüşmüştür. Her şeyi tümüyle bilen Allah'ı bilime karıştırmak istemeyenler, hiç uzlaşmaması gereken bilimle cahilliği (cahiliyyeti) bir arada barındırma şerefini (!) kazanabilmişlerdir.

Sözde bilim adamları, ilk insanın yaratılışından onun bilgi sahibi olmasına; kalemle yazmasından fitratıyla ilgili özelliklerine kadar birçok konuyu, vahyi reddetmenin sonucu olarak ispatlanmamış faraziyelere, mesnedsiz teorilere dayandırmakta, bunları da bilim diye kitlelere yutturmaktadırlar. Mü'minler için Allah Teâlâ'nın kitabında ve Rasülü Ekrem'in sünnetinde kat'i olarak yer alan her haber (vahy) *ilim* hükmündedir. Hatta, akıl ve duyu organları bu vahyî haberlerin mahiyetini kavramasalar da vahy, kesin bilgi kaynağımızdır. Vahye ters düşen her türlü bilimsel teoriler de ilim tanımını dışında kalır.

Mütevâtir haber: Yalan söylemek üzere birleşmeleri aklen mümkün olmayacak kadar çok sayıda bir topluluğun vermiş olduğu doğru haberdur. Meselâ, Avustralya kıtasının varlığını gözlerimizle görmesek bile birçok kişi tarafından haber verildiği için tereddütsüz kabul ederiz.

Sağlam duyu organları: Bilindiği gibi; göz, kulak, burun, dil ve deri olmak üzere beş duyu organımız vardır. Bu duyu organları, hastalıklardan uzak olduğu takdirde kendi sınırlarına giren ve kapasiteleri ölçüsünde kendileriyle elde edilen bilgiye genellikle güvenilir.

Akıl: İslâm dini, akla büyük önem vermiş, onu ilim elde etme yollarından biri olarak kabul etmiştir.

"Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmediğiniz halde çıkarmış, size kulak, göz ve kalb vermiştir." (16/Nahl, 78) Bu ayet, bize insan bilgisinin sonradan kazanıldığını, kulak, göz ve kalbin/akılın da ilim elde etme vasıtaları olduğunu anlatmaktadır. Bu organların hayatî işlevleri ve bu görevleri yerine

getirirken sorumlulukları vardır: *"Bilmediğin şeyin ardına düşme; doğrusu kulak, göz ve kalb, bunların hepsi o şeyden sorumlu olur."* (17/İsrâ, 36) Duyu organlarımız bizim için bir imtihan sebebidir. Onlar, görevlerini ne kadar verimli yaparlar, bize gerçek duyumlar sağlayabilirlerse imtihanı kazanmamız o kadar kolaylaşır. Onları kullanamadığımız veya yanlış kullandığımız ya da yanlış yolda kullandığımız takdirde sınavı kaybederiz. (4) *"Onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör."* (76/İnsan, 2-3)

İlim ve İslâm

Kur'an'a göre yaratılış amacı, Allah'a kulluktur. Allah'a kulluk, bir tavır ve bir tutumu ifade eder. Tutumlar, durup dururken oluşmaz. Bir bilgi birikimine, bir gözleme, bir araştırmaya ve bunların sonunda duygusal bir eğilime, en sonunda da irâdî bir eyleme dayanırlar. Bir tutumun oluşmasında sosyal psikoloji açısından üç temel ögeye ihtiyaç vardır: 1- Bilişsel (zihinsel) öge, 2- Duygusal öge, 3- Davranışsal öge. **Kur'an eğitiminin boyutları da bu üç temel ögeden oluşmaktadır: Bilgi boyutu, duygu boyutu ve amel (icrâ) boyutu. Buna zihnî, kalbî ve amelî boyut da diyebiliriz. Bu üç öge, ne kadar güçlü ve dengeli ise inanç veya kulluk o kadar güçlü; ne kadar zayıf ve dengesiz ise o kadar zayıftır. Hepsini ayrı ayrı, ama birbirleriyle dengeli biçimde beslemek, güçlendirmek gerekir. Bilgisiz, duygusuz ve amelsiz bir kul, İslâm'da ne kadar hoş karşılanmazsa; bilgili, duygulu ve güzel davranışlara sahip bir kul da o kadar hüsn-i kabul görür. Bilgisiz bir ibadet ne kadar anlamsızsa, duygusuz bir ibadet de kupkurudur. Yaşanmayan bir dini düşünmek bile mümkün değildir. Bütün inanç sistemlerinde şu veya bu oranda bu üçlü anlayışa rastlamak mümkündür. İlim olmadan ideal anlamda müslüman olmak mümkün değildir. Cehalete alternatif olarak gelen bir dinin mensupları câhil olamazlar. Olurlarsa perişan olurlar ve onlar adına faturayı din öder. Bunun hesabı ve vebali ise çok ağırdır.**

Kendisinden önceki dönemin adını "câhiliyye dönemi" olarak açıklayan İslâm inancı, câhilliği temelinden reddetmiş, kendi çizgisinde yürüyen insanları bilgilendirmiş, bununla yetinmeyip insanlara öncelikle ilim tahsilini emretmiştir.

İlim rehberdir; hedeflere onunla varılır. İlim ışıktır; karanlıklar onunla aydınlanır. İlim şifadır; bütün hastalıklar onunla tedavi edilir. Yeterli ilimden yoksun olan inançlar, hurâfelere boğulur. Sağlıklı ilimle beslenmeyen tutum ve tavırlar bir sarsıntıda yıkılıp giderler.

Atasözlerindendir: "Câhilin sofusu, şeytanın maskarasıdır." "Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder." (5)

İlmin, sıradan bir algılama olayı olarak kalmaması, kişiye maledilmesi, hazmedilip özümsemesi gerekir. Aynen maddî gıdaların hazm edildiği gibi, zihnî gıdaların da varsa posalarının atılması, fitrata ve bünyeye uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Hazmedilen bir tavuk eti, artık tavuk eti olmaktan çıkıp bünyeye yararlı hale gelmektedir. Arı, her çiçekten bal özü alır ama o hazmedilmiş, artık çiçek olmaktan çıkmış, kendine has bir bal olmuştur.

Kur'an da zihinde dondurulmuş ölü bilgiler istemiyor. Muhammed Kutub bu konuda şunları söyler: Zihinde kalan, aksiyon haline gelmeyen, donuk, ölü fikirlerin İslâm nazarında hiç kıymeti yoktur. İslâm'ın ve Kur'an'ın istediği ilim, kalpten kalbe geçen, vicdanları harekete geçiren, pratiğe dönük faydalı bilgidir. (6) Bilgi kırıntılarının ilim olabilmesi için, güncelleştirilmesi, özümsemesi, benimsenip hayata geçmesi gerekmektedir. Kur'an'da müşriklerin "yağmuru kim yağıdırıyor, gökleri ve yeri yaratan kimdir, sorularına "Allah" diye cevap verdikleri ifade edilir. Demek ki gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını biliyorlardı. Fakat bu bilginin onlar için pratikte hiçbir faydası yoktu; Yaratıcıyı kabul etmenin özümsenen, benimsenip uygulanan, yani bu bilginin ilim ve iman olması için gereken işlem yoktu. Bu nedenle Kur'an, o bilgiye değer vermiyor ve sahiplerini "*cahiller*", "*bilmeyenler*" olarak tanıtıyor.

Elbette Ebu Cahil, zır cahil değildi, toplumda sözü geçerli olan, devleti ve orduyu yönetecek bilgilere sahipti. Ama İslâm, onun bildiği doğru kırıntıları ile mutlak doğru arasında bağlantı kuramadığı için, ve esas bilinmesi gerekeni bilemediğinden, bildiklerinin ilim olmadığı hükmünü vurarak, ona "*cahillerin atası*" "*atacâhil = cahil baba*" ismini verdi. Kur'an, dünya hayatının sadece zahirî bilgilerine sahip olanlar için şöyle buyuruyor: "*Onlar, dünya hayatının görünen kısmını bilirler. Onlar, âhiretten habersizdirler.*" (30/Rûm, 7)

Allah'ın Âdem (a.s.)'e İsimleri Öğretmesi

"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra da onları meleklere gösterdi de, 'Haydi, dâvânızda sâdık iseniz, bana şunları isimleriyle birlikte haber verin' dedi. Melekler, 'Seni tenzih ederiz, Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir ilmimiz yoktur. Her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığında hikmet sahibi şüphesiz ki Sensin' dediler." (2/Bakara, 31-32)

Ayette geçen "*bütün isimler*" sözünden ne kastedildiği müfessirler arasında tartışma konusudur. Bir kısım müfessirler, bu isimlerin insanların anlaşmasına sebep olan bütün isimler olduğunu, bir kısmı bu isimlerin meleklerin isimleri olduğunu, bir kısmı da Adem'in zürriyetinin isimleri olduğunu belirtmiştir. Bir tefsir de şu şekildedir: İsimlerden murad, dil değil; eşyanın duyguları, ilmî biçimleridir; Bu, ilimden çok, zihin olması gerekir. Kesin olan şudur ki, Hz. Âdem'e lisan ve beyan öğretilmiştir. Allah'ın Ademoğluna ilim ve kelâm sıfatlarını ikram etmiş olması, kelâm ve dil meselesinin hilâfet işinde önemli bir yerinin bulunduğunu gösterir. Lisan konusunda bütün Ademoğullarının zamanımıza kadar oluşturduğu çeşitlilik ve ilerlemelerin hepsi, esas itibariyle, Hz. Adem'in yaratılış bakımından şereflendirildiği bu isimleri öğrenme özelliğine borçludur. Adem, bilfiil lisan şerefiyle şereflenmiş olarak, gereğine göre isimleri dillendirmiştir. Lisan, Adem'in hilâfetinin eseri değil; hilâfetinin sebebidir. Allah, ya eşyaya o isimleri kendisi koyup Adem'in ruhuna nakş ve ilham etti veya Âdem'e bu adlandırmayı, gerektiğinde yapabilecek ve kullanacak bir özel yeteneğe hâiz bir ruh üflemeği takdir etti. (7) İbn Kesir'in de katıldığı gibi, sahih olan, Allah'ın zatlari ve fiilleriyle bütün eşyanın adlarını Âdem'e öğretmiş olmasıdır. (8)

Mevdûdî, bu konuda şu açıklamayı yapar: İstilahlar/terimler insanoğlunun eşyayı algılamasına yarayan araçlardır. Gerçekte insanoğlunun eşya ile ilgili tüm bilgisi, onlara isimler vermesine dayanır. Bu nedenle Hz. Adem'e herşeyin isimlerinin öğretilmesi onlarla ilgili bilginin de öğretilmesi anlamına gelir. (9)

İbn Kesir, İbn Abbas'tan gelen rivayeti nakleder: Allah, Âdem'e kendisinden türeyecek bütün çocuklarının, bütün hayvanların isimlerini öğretti; Allah, Âdem'e insanların, hayvanların, göğün, yerin, deniz, at, merkep vb. yaratıkların isimlerini öğretti; Allah Âdem'e çanak çömlek yapmayı öğretti. Kendi tercihini de şöyle belirtir: Allah, Âdem'e, bütün eşyanın kendisini, sıfatını ve ne iş yapabileceğini, neye yaradığını öğretti. (10)

Seyyid Kutub, şu açıklamaları yapar: Biz, bu ayetlerin ifadeleri arasından basîret gözüyle meleklerin Mele-i A'lâ'da gördüklerini görüyoruz. İşte biz, Allah'ın hilâfet anahtarlarını teslim ettiği bu yeni vücut bulan varlığa verdiği büyük sırrın bazı önemli kısımlarını müşahade ediyoruz. Bu sır, eşyaya rumuzlar şeklinde isimler verme sırrıdır. Bu sır, şahıslara ve hissedilen eşyaya işaretler vererek dille telaffuz edilen isimlendirme kudretidir. Bu kudretin insan hayatında büyük önemi vardır.

Eğer insana eşyayı isimlerle rumuz haline getirme kudreti verilmeseydi bir insanın diğerinden bir şey isterken veya o şey hakkında malumat edinmek arzularken karşılaşacağı güçlükleri tasavvur edin. Bu kudretin kıymeti ancak o zaman anlaşılabilir. Meselâ bir hurma ağacını anlatmak isteyen kişinin ağacı omuzlayıp getirmek mecburiyetinde kalacağını düşünün. Herhangi bir şahıs hakkında malumat edinebilmek için, onu yanınıza çağırmak mecburiyetinde olacağınızı düşünün. Hayatı bu güçlükler içerisinde tasavvur edin. Şayet Allah insana ifade kudreti vermeseydi, karşılaşılacak güçlükleri düşünün. Yaşamak hiç mümkün olur muydu?

Meleklerin bu kabiliyete ihtiyaçları yoktur. Zira vazifeleri böyle bir ihtiyacı hissettirmez. İşte bu yüzden onlara bu kabiliyet verilmemiştir. Allah, Hz. Adem'e bu sırrı öğretip meleklere sunduğu şeyleri arzedince, onlar takdim edilen şeylerin isimlerini bilemediler. Eşyaya ve şahıslara lafzî rumuzların nasıl verileceğini bir türlü kavrayamadılar. Bu âcizlikleri karşısında Rablerini tesbih ettiler, âcizliklerini itiraf ettiler: Allah'ın kendilerine öğretmediği hususlarda ilimlerinin sınırlı olduğunu kabul ettiler. Âdem ise bunların isimlerini bildi. (11)

Ayet-i Kerimede tartışmasız kabul edilen konu, Allah'ın Hz. Âdem'e birşeyler öğretmesi, bir şeyler hakkında bilgi vermesidir. İnsana hilâfet kapılarını açan bu ilâhî ikram, Hz. Adem'le başlamıştır. İnsanlar, çeşitli yollardan, özellikle vahiy yoluyla bilgilendirilip aydınlatılmıştır.

"Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." (2/Bakara, 31) İlim, hakikate ulaşmaktır. Bu da iki şekilde olur: Birincisi, birer "âyet" ve "alem" olan eşyanın duyularla kazanılan bilgisidir. Eşyanın saçtığı işaretlerle, ışınlarla duyular arasında sürekli bir ilişki vardır; ama nasıl güneşin ışığı olmazsa göz, göz olmazsa güneşin ışığı bir fayda etmeyecekse, eşyanın duyu organlarımızla algılanması da nefiste onları anlamlandıracak melekeler olmadığı sürece bir yanılgı olmaktan öte geçmeyecektir. İşte, Allah bir küçük evren (mikrokosmos) olarak yarattığı insana eşyanın bilgisine ulaşmak üzere isimler vermiştir.

İsimler tek tek eşyayı ve onun hakikatini bilmeye yarayan manevî güçlerdir. Bu bilme ise, bu manevî güçlerin öldürülmemesiyle mümkün olur. İsimlerin kaynağı kalptir; kalbin de insandaki zahirî duyulara tekabül eden "sem", "basar" ve "fuâd" adıyla duyuları vardır. Eşyanın bilgisine ulaşmak için kalbin bu duyularının faal olması gerekir. Bu da kalbin tezkiyesiyle mümkündür. **İşte, Allah insana ilim vermek için elçiler gönderir ve bu elçileri bizzat kendisi temizleyerek dilediği kadar ilmi onların kalbine kor. Peygamberler de kendilerine inanan insanların kalplerini tezkiye eder (temizler) ve tezkiye edilmiş kalplere ilim yerleştirir ki, bu isimler**

bilgisidir ve eşyanın bilgisinin anahtarıdır. "Size kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi tezkiye eden, size Kitab'ı ve hikmeti öğreten ve size bilmediklerinizi öğreten bir elçi (rasul) gönderdik." (2/Bakara, 151)

Her insanın yeryüzündeki görevi, rolü ve fonksiyonu farklı olduğundan yetenek ve kapasitesi de farklıdır. Bu bakımdan, herkes aynı şekilde tezkiye olamaz ve aynı şekilde ilim öğrenemez. Allah bu noktada insanları derece derece kılmıştır ve herkes kapasitesi ölçüsünde ilimden yararlanır. "Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz; her ilim sahibinin üstünde bir âlim vardır." (12/Yusuf, 76) Şu halde, Allah'ın elçileri aracılığıyla gönderdiği ilme kimse aynı derecede vâris değildir ve bu ilme, kalplerinde herhangi bir leke ve kaplarında tortu (rics) olmayanlar tam vâris olabilirler.

Evet, ilim, kalbin tezkiye edilmesi (temizlenmesi) ile mümkün olur. Bu anlamdaki ilim bir nurdur, Allah'ın nuru takvâdan uzak isyankâr ve kalbi paslı insanlara verilmez. Kalbin tezkiyesi, özellikle amelle, Allah'ın çizdiği sınırlara yaklaşmamakla mümkün olur. Bu bakımdan, **ilim takvasız olmaz ve âlimin ilmini yaşamaması düşünülemez; yaşamazsa âlim değildir, belki sadece bilgi kırıntılarına ve bazı mâlûmata sahiptir o kadar. Amelsiz tezkiye de olamayacağından ilim de edinilemez.** O halde, Kur'anın buyurdu gibi *"Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar."* (35/Fâtır, 28) Mâlûmat sahipleri ise, hiçbir zaman âlim değil; amelsiz de olduklarından belki "kitap yüzlü eşekler"dir. (12)

İslâm, okumaya ve ilim elde etmeye büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e inen ilk vahiyde okumaktan, kaleminden, eğitim ve öğretimden bahsedilir: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir alakadan yarattı. Oku! İnsana kalemle yazı yazmayı öğretip ona bilmediklerini öğreten Rabbin sonsuz lütuf sahibidir."* (96/Alak, 1-5)

Bakara suresi 30. ayette belirtildiği gibi, ilk insan, yaratılıp meleklere arz edilince Allah tarafından kendisine isimler öğretilmiştir. **Allah'ın, kendisine eşyanın tüm isimlerini öğretmesi sayesinde insan, meleklerden üstün olabilmiş ve bu ilim sıfatından dolayı halife vasfını kazanmıştır.** Hilafet sıfatının tahakkuku için de, mutlaka kullanması gereken araçların başında **ilim** gelir.

İslâm; fitrata, insanın yaratılışına en uygun bir din olduğu için bütün müslümanlara ilmi farz kılmıştır. **Her müslümanın kulluk görevlerini (ki bütün dünyevî işlerini kapsar) yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile bâtılı ayırt edecek kadar bilgi sahibi olması farzdır. "İlim tahsil etmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır." (İbn Mâce, Mukkaddime 17) **Kişinin****

müslüman bir kul olarak şirkten sakınıp tevhid şuuruyla yaşaması için gerekli ilme sahip olması farz olduğu gibi; içinde bulunduğu durumlar ve yapması gereken her çeşit ibadetle ilgili bilgileri öğrenmesi de yine faz-ı ayn'dır. Tıp, mühendislik, teknik ve teknoloji gibi sosyal hayat için gerekli olan her türlü ilimleri öğrenmek farz-ı kifâyedir. Bu tür ilimler, toplumun bazı fertleri tarafından öğrenilirse bu farîza yerine getirilmiş olur. Fakat kimse öğrenmezse toplumun bütün fertleri Allah katında sorumlu olurlar. Övünmek ve başkalarına karşı üstünlük taslamak için ilim öğrenmek ise, mekruhtur.

İslâm kadar ilme önem veren başka bir din ve sistem yoktur. **Her kötülüğün, hatta küfür ve şirkin baş sebebi, bilgisizlik ve cehalettir. Küfrün ne demek olduğunu ve hangi kötülüklere yol açtığını bilen bir kimse kâfir olmaz. Şirkin ne olduğunu bilen, başka bir şeyi Allah'a ortak koşmaz, Allah'tan başkasına kulluk yapmaz.** Bunun içindir ki Kur'an, ilimsizlikten şiddetle sakındırır: *"Sakın ha câhillerden olma!"* (6/En'âm, 35) *"Kulları içerisinde Allah'tan ancak âlimler korkar."* (35/Fâtır, 28) Kur'an'da ilim övülmüş, bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağı açıkça belirtilmiştir: *"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"* (39/Zümer, 9) İslâm; ilmin, âlimin ve ilimle uğraşanların değerini yükseltmiştir. *"Allah, içinizden iman edenlerle, kendilerine ilim verilenlerin değerini yükseltir."* (58/Mücâdele, 15) (13)

Hadislerde İlim

İlmin fazileti konusunda çok sayıda hadis-i şerif vardır. Bunlardan küçük bir seçme yapalım:

"İlim tahsil etmek maksadıyla bir yola giden kimseye Allah Teâlâ, cennet yollarından birini açar. Melekler, ilim tahsil edene karşı memnuniyetleri ve tevâzûları sebebiyle kanatlarını yere sererler. Göklerde ve yerde olan her şey, hatta su içindeki balıklar, âlim için Allah'tan rahmet diler. Âlimin, bilmeden ibadet eden kimseye üstünlüğü, ondördündeki dolunayın görünen diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberle-rin vârisleridir. Peygamberler ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onlar miras olarak sadece ilim bırakmışlardır. Kim ilmi almışsa büyük ve değerli bir şey almış demektir." (Ebû Dâvud, İlm 1; Tirmizî, İlm 19, hadis no: 2822; İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 223)

"Kim ilim tahsil etmek için (evinden veya yerleşim yerinden) çıkarsa, geri dönünceye kadar o kişi Allah yolundadır." (Tirmizî, İlm 2)

"İlim aramak, her müslüman üzerine farzdır. Ehil olmayan insanlara ilim öğretmeye kalkan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer." (İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 224)

"Ey Ebu Zer, sabahleyin evinden çıkıp Kur'an'dan bir ayet öğrenmen senin için yüz rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır. Yine sabahleyin evinden çıkıp mükellefin ameliyle ilgili olan veya olmayan ilimden bir bâbı öğrenmen (senin için) bin rekât nafile namazdan daha hayırlıdır." (İbn Mâce, Mukaddime, 16, hadis no: 219)

"Kıyamet gününde âlimlerin mürekkebi, şehidlerin kanı ile tartılır." (Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, c. 2, s. 400)

"Hikmet, mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa o mü'minin kendisi ona daha lâyıktır." (Tirmizî, Kitabu'l-İlm, 19, hadis no: 2827)

"Ne âlimlere karşı iftihar edip övünmek için, ne cahillerle münakaşa etmek ve ne de meclislerin seçkin köşelerinde yer almak için ilim talep edin. Bu yasağa rağmen kim böyle yaparsa ateşe (müstahaktır), ateşe (müstahaktır)." (İbn Mâce, Mukaddime 23; hadis no: 254)

"Allah kim hakkında hayır dilerse, onu dinde fakîh (derin anlayış sahibi) kılar." (S. Buhâri, İlm 14, hadis no: 13; S. Müslim, İmâre 53, hadis no: 175; İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 220-221)

"Şeytana, bir fakîhi (dinde anlayış sahibi bir bilgini) aldatmak, bir âbid(i aldatmak) tan daha zordur." (Tirmizi, İlm 19, hds no: 2821; İbn Mâce, Mukaddime 17, hds no: 222)

"Rasûlullah (s.a.s.)'a biri âbid (ibadetle çokca meşgul) ve diğeri âlim (ilimle çokca meşgul) olan iki adamdan bahsedildi ve bunun üzerine Rasûl-i Ekrem: "Bir âlimin bir âbide karşı üstünlüğü, benim en aşağı mertebede olanınıza üstünlüğüm gibidir." buyurdu. Sonra şunları söyledi: "Allah, melekleri, göklerin ve yerin halkı, hatta yuvalarındaki karıncalar ve balıklar, insanlara hayır (faydalı şey) öğreten kişiye dua ederler." (Tirmizî, Kitabu'l-İlm 19, hadis no: 2825)

"İnsan öldüğü vakit bütün amelleri ondan kesilir. Yalnız üç şeyden dolayı kesilmez; sadaka-i câriyeden, faydalanılan ilimden ve kendisine dua eden salih evlâttan kesilmez." (Sahih-i Müslim, Vesâyâ 3, hadis no: 14 (1631); S. Tirmizî, Ahkâm, 36, Hadis no: 1393)

"Allah'ım, huşûu olmayan (korkmayan) kalpten, kabul olmayan duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım." (Tirmizî, Kitabu'd-Deavât 68, hadis no: 3711)

"İlmin kaldırılması, cahilliğin kökleşmesi, şarabın içilmesi, zinanın çoğalması kıyamet alâmetlerindendir." (S. Buhâri, İlm 22, hadis no: 22; S. Müslim, İlm 5, hadis no: 8 -2671-)

"Şüphesiz Allah, ilmi kullardan silmek suretiyle değil, âlimlerin ruhlarını kabzetmek suretiyle giderecektir. Nihayet hiçbir âlim bırakmayınca insanlar, cahil kişileri başlarına geçireceklerdir. Bunlara meseleler sorulacak; onlar da bilgileri olmadığı halde fetva verecekler. Onlar bu suretle hem kendileri sapıklığa düşerler, hem de halkı sapıttırlar." (S. Buhâri, İlm 35, hadis no: 41; S. Müslim, İlm 5, hadis no: 13 -2673-)

"Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidayet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur bazen öyle verimli bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı toprağı suya doyurur ve çayırda bol ot yetişir. Bir kısım toprak kurak olur, suyu üstünde tutar, gölcük olur da Allah onunla insanları yine faydalandırır; ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını sularlar, ekin ekerler. Bu yağmur bir de diğer bir çeşit toprağa isabet eder ki, kıraç ve kaygandır; ne suyu üstünde tutar, ne de ot bitirir. İşte Allah'ın dinini anlayıp da Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidayet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile; bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderilen hidayetini kabul etmeyen kimse böyledir." (S. Buhâri, İlm 21, hadis no: 21; S. Müslim, Kitabu'l-Fedâil 5, hadis no: 15 -2282-)

Hz. Ebubekir (r.a.) Peygamberimiz'i anlatırken şöyle ifade eder: "Rasûlullah (s.a.v.) (Vedâ Haccında) şöyle buyurdu: "...Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız birbirinize haramdır. Burada hazır bulunanlarınız, burada bulunmayanlara (yeni nesillere) bunu tebliğ etsin. Olabilir ki, hazır olan kimse, bunu daha iyi anlayan bir kimseye tebliğ etmiş olur." (S. Buhâri, İlm 10, hadis no: 9)

Hz. Abdullah bin Amr (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.s.), bir gün odalarının birisinden çıkıp mescide girdi. Bu esnada iki halka (şeklinde oturmuş iki grup) ile karşılaştı. Bunlardan bir halka Kur'an okuyor ve Allah'a dua ediyordu. Diğer halka da ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.): "(Bunların) hepsi hayır üzeredirler. Şunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar. Eğer Allah dilerse onlara (isteklerini) verir ve dilerse vermez. (Diğer cemaate işaretle) bunlar da (ilim) öğreniyorlar ve

öğretiyorlar. Ben de ancak muallim/öğretici olarak gönderildim." buyurdu ve hemen bunların yanına oturdular." (İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 229)

"Âlimler yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleridir. Onlar, benim ve diğer peygamberlerin vârisleridir." (Keşfü'l-Hafâ, hadis no: 1751)

Görülüyor ki, dünya ve âhiret saadetine anahtarı ilimdir. İlim, amellerin en faziletlisidir. İlim, nefisleri helâk edici ahlaksızlıklardan kişiyi temizler; insanları aydınlatarak güzel ahlaka kavuşturur ve âhiret yolunun aydınlanmasını öğretir. İlim, Allah'ın kemal sıfatlarındandır. Peygamberlerin şerefi, sahip oldukları ilimden ve ilimleriyle amel etmelerinden gelmektedir.

Allah'ın Sıfatı Olarak İlim

İlim, Allah'ın kemal sıfatlarından biridir. Bu konuyla ilgili olarak ilim iki kısma ayrılır. Birincisi kadîm olan ilim; diğeri de hâdis olan ilimdir. Kadîm olan ilim Allah'ın zatına aittir. Kulların sonradan kazandıkları ilme benzerliği yoktur. Allah'ın ilim sıfatı, O'nun ilmiyle beraberdir. Allah'ın ezelî (başlangıcı olmayan) bir ilmi vardır. Bu ilim, her şeyi içine almaktadır. Biz insanların ilmi gibi, sonradan kazanılan âraz cinsinden değildir. Hiçbir şey, O'nun ilminin ve kudretinin dışında değildir. Bazı şeyleri bilip bazılarını bilmemek noksanlıktır ve Allah bundan münezzehtir. (14)

Allah, mâlûmatın hepsini bilir. Yerde ve gökte meydana gelen her şeyi, O'nun ilmi kuşatmıştır. Olmuş olanı, olmakta olanı ve gelecekte olacak şeyleri O bilir. İlmi küçük- büyük, zâhir-bâtın her şeyi kuşatmıştır. Kâinatta zerre kadar bir şey dahi O'nun ilminden gizli değildir. O, karanlık gecede kara taşın üzerindeki kara karıncanın kımıldamasını bilir, O'ndan haberi vardır. Hava boşluğunda yer alan zerrenin hareketini, sırları ve en gizli olanları bilir. Kalplerin, beyinlerin ve gönüllerin her türlü eğilimlerini, hareketlerini ve gizliliklerini başlangıç ve sonu olmayan yani kadîm ve ezelî ilmiyle bilir.

İnsanlar için ulaşılmazlıkla ifade edilebilecek göklerin erişilmezliğinde, yerin dipsizliğinde saklanan şeyleri (49/Hucurât, 18), karalarda ve denizlerde olup bitenleri (6/En'âm, 59), yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni (57/Hadîd, 4), gökte ve yerde bulunan her bir sözü (21/Enbiyâ, 4) bilen Allah, bulunduğumuz her durumu, her yeri, içine daldığımız her bir işi mutlaka Şâhid olarak bilir. Yerde ve gökte hiçbir zerre O'ndan gizli kalamaz. (bkz. 10/Yûnus, 61)

"Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; bilin ki O, sînelerin özünü bilir. Hiç, yaratan bilmez mi? O, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır." (67/Mülk, 13-14) Allah, bu ayette belirtildiği gibi en ince ve en gizli işleri bütün incelikleriyle kolayca bilendir. Yaratan Allah, yarattığını, yaratacağını ve her şeyi bilir. O halde, bütün sînelerin içindekileri, kalplerde saklı olan herşeyi bilen O'dur. Her insandan sâdır olan gizli-açık, iyi-fena her söz ve fiil, O'na nisbetle eşittir, O hepsini, herşeyi bilir. (15)

Geçmiş zamanla ilgili bilgiler, şu andaki durumlar ve gelecekteki olaylar Allah'ın ilmine göre farklılık arzetmemektedir. Allah'ın ilminin önüne ne cehalet, ne de unutmaya bulaşır. Kâinattaki nizam, âhenk ve sağlamlık O'nun ilminin genişliğine apaçık bir delildir. Allah'ın ilminde hiçbir şeyin gizli kalmayacağı; dolayısıyla O'nun insanların bütün yaptıklarını ve yapacaklarını bilmekte olduğu, Kur'an'ın birçok ayetinde zikredilmektedir.

"Ne yerde, ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz." (10/Yûnus, 61)

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır. O'nun için gaybı ancak O bilir. O, karada ve denizde ne varsa hepsini bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir dane, yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır (Yani Levh-i Mahfuz'da ve Allah'ın ilmindedir)." (6/En'âm, 59)

"Göklerde ve yerde olanları, Allah'ın bitirdiğini görmüyor musun? Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra onlara kıyamet günü yaptıklarını haber verecektir. Doğrusu Allah, her şeyi bilendir." (58/Mücadele, 7)

Günümüz ve İlim Kavramının Tahrifi

Müslümanın çok şeyinin gasb edildiği gibi kavramları da tâğûtî güçler tarafından çalınıp Kur'anî anlamından içi boşaltıldıktan sonra câhiliyyenin istediği şekilde tahrif edilip değişik ve çarpık muhteva ile Kur'an'dan uzaklaştırılan insanlara sunulmaktadır. Bu konuda örnekler sayılamayacak kadar çok. Din kavramından şehidlik kavramına, adalet ve zulüm anlayışından İslâm, Kur'an ve sünnet anlayışına kadar yüzlerce kavramın başına gelen budur. Kâfirler müslümanları daha çok kendi

silâhları ile vurmaktadır; Müslümanların sahip çıkmadıkları, kullanmasını bilmedikleri, yanlış kullandıkları silâhlarıyla. İlim de bundan yeterli payını almış garip, mahzun ve sahiplerinden şikâyetçi kavramlarımızdan.

İlim ve bilgi, birçok resmî gün ve haftalarda mevsimlik programlarda ele alınıyor. Hem de dinî bir edâ ile; fakat dine uymayan bir görüş ya da ideal için tema ve malzeme olarak kullanılıyor. İşin tuhaflığına bakın ki, temeli dine dayalı bir kavram ile, dinî olmaması için gayret edilen, üstelik dine bağlanması uygulanan yasalar ile suç olan bir meselenin desteklenmesine, halka empoze edilmesine çalışılıyor.

Bilim denilen şey, şu haliyle müslümanların felâhına ve yeryüzünde etkinlik kazanmasına sebep olmamakta, bilim şu vaziyetiyle insanlığı sinsice tehdit etmekte, hidayetini yolunu tıkamaktadır. İlim ki, aslında Yüce Allah'ın yeryüzüne ilettiği haberdan, yani vahyden ve Peygamber'in öğretilerinden ibarettir; şimdilerde Peygamber'in getirdiği İslâm'ı başka türlü göstermek için kullanılmaktadır. İlim ki, Allah'ın mahlûkatı olan kâinatın incelenmesinden ve Allah'a giden yola sarılmaktan ibarettir; şimdilerde evrenlerin Rabbinden uzaklaştırmak için en etkin ve geçerli bir güç olarak yürütülmektedir.

İlim, bir ilerleyiştir; insan beyninin ve ruhunun yol alışıdır. Ama bu ilerleyişin uçuruma (dünya ve ahiret âfetlerine) doğru değil; cennete doğru giden dosdoğru yola (sırât-ı müstakime) doğru olması ilmin olmazsa olmazıdır. Müslüman için önemli olan ilerleyişin İslâm'a doğru ve O'nun için olmasıdır. Temel çaba, ilmi bir yük olmaktan, hatta vebal olmaktan çıkarıp Kur'an'ın gösterdiği şekilde İslâm'a uygun hayat haline getirmektir.

Bilimin ve teknolojinin şu asırlardaki gidişi, bütünüyle evrene hükmetmeyi, tüm canlılara zararı hedef almış gibidir. Akıl, bilim ve teknoloji, ne kadar evreni insana hizmetkâr yapma ve dünyayı daha iyi yaşanır bir cennet haline getirme masallarıyla insanlara sunulsa da, hayatı bir zindan haline getirdiğinin ve ebedî hayatı mahvettiğinin farkında bile değildir. Modern insan, hevâsının yolundaki akıllı ile icad edip semirttiği bu bilim sultasının, teknolojik aygıtların, makinelerin tutsağıdır. Bundan kurtuluşun yolu, önce ilim kavramının Kur'an'la sağlaması yapılarak tashih edilmesi, bilgi birikimleri, dinin anladığı şekilde “faydalı ilim” ise başa tac edilmesi, değilse kendisinden Allah'a sığınılması gereken bir tehlike olarak kabulü ile gerçekleşebilecektir. Vahiyden ve Allah'la bağlarından koparılmış bilimin ve bilim sayesinde oluşan aygıtların, makinelerin ve maddeci hayatın tutsaklığıdır modern insanın temel

problemi; asrın insanının hüsrânı, çıkmaz ve açmazları, bunalım ve streslerinin temel sebebidir bilimi “cahil”ce, “cahiliyye” gözüyle değerlendirmek ve gerçek ilimden kaçmak. Bu esareten kurtulmak, hevânın gerçek akla dönüşmesi, bilimin, evrenin sırlarını “halife” sorumluluğu ile öğrenme ve Allah'a kulluk yönünde, yani en faydalı şekilde kullanılması sayesinde olacaktır. Modern cahiliyyenin vahye, yani Allah'tan gelen gerçek ilme ihtiyacı, Ebu Cehillerin cahiliyyesinden daha az değildir.

İnsan ömrünün sınırlı, günlerinin ve alıp verdiği nefeslerinin de ilm-i ilâhîde mâlum ve muayyen olduğu hesaba katılınca, öncelikle ne öğrenmemiz, hangi ilmi tahsil etmemiz gerektiğini tespit etmek gerekir. Olur olmaz kimseler tarafından "ilmin faziletleri"nin anlatıldığı, bazen bâtil otorite sahipleri ve bozuk niyetli merciler güdümünde ilim kavramının bâtil maksatlar için istismar edildiği vakıası da hesaba katılınca bu ilim gerçeğinin ne olup ne olmadığını belirlemek bir zaruret olacaktır. Peygamberimiz, *"faydasız ilimden Allah'a sığınırım"* (et-Tâc, Kitâbü'l Ezkâr, c. 5, s. 124) diye dua edecek kadar faydasız ilmin zararı konusunda hassasiyet göstermişken, mahiyetine ve kullanılış gayesine bakılmadan ve şer'î ölçüyü hiç hesaba katmadan sürekli ilmin övücülüğünü yapmak, ilim adına işlenen büyük bir cinayettir.

Mesela, *"İlim istemek, ilim tahsil etmek, kadın erkek her müslümâna farzdır."* Hadis-i şerifini ve "İslâm'ın ilk emri oku emridir" düsturunu dillerine sakız edenleri bu hale örnek gösterebiliriz. Evet, ilim tahsili herkese farzdır ama, hangi ilim, hangi şartlarla ve ne maksatla?.. İşte bunu bir türlü belirtmiyorlar kavram istismarcıları. Okumak tavsiyesini de bir zamanlar moda olan okuma seferberliği girişimlerine halkı teşvik sadedinde delil getirenler, samimiyetsizliğin ve çifte standartın en âdi örneğini sergiliyorlar. Bu hal, aynen bir ağacın kökünü inkâr edip dallarını kabullenmeye benzer. İslâmiyeti bütünüyle ve cemiyet plânında inkâr ettikten sonra onun bazı ilke ve kavramlarını kendi gayelerinin gerçekleştirilmesi yönünde kullananların tutumu hangi mantık ve samimiyetle bağdaştırılabilir?

Niyet bakımından böyle olduğu gibi, içerik yönünden de İslâmî gaye esas alınmadan mutlak olarak kayıtsız şartsız insanlara öğütlenen, bir dereceye kadar da öğretilen bu malumatlar, konusu ve sonu görünüşe göre ne derece parlak ve verimli gibi olursa olsun, mutlak surette bir fuzuliyattan ibarettir. İşin daha kötüsü, hakiki ilmin önüne bir perde ve engel getirmek, insanı asıl yaratılış gayesinden uzaklaştırmaktır. Zamanın ilim anlayışı, Din'in esprisi içinde bir ilim değil; resmî sistemler/câhiliyye doğrultusunda bir bilim anlayışıdır. (16)

“Bilim”le “İlim” Aynı Şey mi?

Öncelikle günümüz kabulü ve kullanışı ile “ilim”le ilgili bilmemiz gereken şudur: “Bilim”, “ilim” karşılığı değildir. **İslâm’ın belirlediği “ilim” ile, modern cahiliyyenin belirlediği “bilim” başka başka şeylerdir. Bu iki kavram, hem konuları, hem içerikleri, hem de yöntemleri ve alanları bakımından doğru ile yanlış kadar birbirinden farklıdır.** Gerçi bilim, bazı bakımlardan ilim kavramının içinde sayılabilir; fakat **ilim, bilimin dar kalıpları içine sığdırılamaz.** Çünkü bilim, kesinlikle ilmin ulaştığı yerlere ulaşamamakta, onun alanını kapsamamaktadır.

Bilimin metodu ve alanı bellidir; alanı madde, metodu da akıl ve deneydir, gözlem ve incelemedir. Halbuki, genel anlamda ilmin yolu öncelikle “vahiy” dir. Akılla birlikte nakildir. Alanı madde kadar, hatta daha öncelikli “mânâ” ve gayb âlemidir. Aslında ilim de bilim de “gerçeği öğrenme” aracıdır. Fakat İslâm’a inanmış, Allah’a teslim olmuş ve vahiy sistemini esas almış bir ilim adamının “gerçek” (hakikat) dediği şeyle, bilim adamının “gerçek” (bilimsel gerçek) dediği şeylerin önemli bir kısmının sınırları birbirinden farklıdır. Her şeyden önce, bilimin metodunda, hiçbir öneri, hakikat ve inanç sistemi, deneyler ve bilimsel olaylar tarafından desteklenmedikçe doğru ve gerçek kabul edilmez. İlim için bu kural, özellikle vahiy ve gayb âlemi, iman gibi temel konularda olaylar ya da deneyler tarafından desteklenmesi şart olmadığı gibi, bu aynı zamanda imkânsızdır da.

Bundan başka bilimde bir de nesnellik özelliği vardır. Yani bilim adamı kişisel eğilim ve önyargılarının etkisi altında kalmadan bulduğu sonucu olduğu gibi yansıtmalıdır. Bulgular inançlara ters düşse bile yansızlıktan ve doğruluktan uzaklaşmamalıdır. Aynı kural, ilim için de geçerli ve hatta gerekli bir kuraldır, ama inançlara ters düşmesi halinde müslüman ilim adamının tutumu farklı olacaktır; eğer burada bilimin bulgularının ters düştüğü inanç İslâm ise, işte o zaman ilim adamı inancından yana olacaktır. Çünkü onun gözünde vahyin, İslâm inançlarının doğruluğu mutlak, daha kesindir. Bilimin ortaya koyduğu bulgular, değişmez ve mutlak değildir. Tenkit edilmek, zaman içinde iptal edilip değiştirilebilmek gibi bir ârıza ve noksanlığı da beraberinde taşımaktadır. (Bundan üç-beş asır önce, özellikle Ortaçağda bilimin doğruları ile şimdiki doğruları arasında uzlaştırılması mümkün olmayan nice örnekler herkesçe bilinir.) Halbuki müslümanın anlayışında, ilmin temel kaynağı vahiy olduğu için ilim, değişmezlik ve mutlaklık gibi bir sağlamlığa ve sürekliliğe sahiptir.

Bilimin konularının büyük bir kısmı, günlük yaşamın doğurduğu sorunlar ve ihtiyaçlardır. Yani dünyada daha kolay yaşamak, maddî refahı sağlamak, yine maddî sorunları gidermek bilimin belli başlı gayesidir. Halbuki ilmin gayesi, insana hem bu dünyanın hem de ölümden sonraki sonsuz hayatın saadetini sağlayacak hayat tarzını belirlemektir. (17)

Ayrıca bu iki kavramın, konuşma ya da yazı dilinde kullanılışları ânında akla getirdiği ilk fikir ve çağrıştırdığı anlamlar da farklıdır. İslâm'a inanmış bir toplumda “âlim” kelimesi kullanıldığı zaman akla ilk gelen, müslüman bilginlerdir, özellikle din âlimleridir. Ama, mesela Newton, Einstein, Descartes gibi şahsiyetler ise ancak “bilim” söz konusu edildiği zaman akla gelmekte ve onlara âlim denmeyip “bilgin” veya “bilim adamı” denmektedir. Demek ki bilim, fizikçilerin, kimyacıların, sosyologların, antropolog ve benzerlerinin (yani beşerin) -yine Allah'ın verdiği yetenek ve imkân sınırları içinde- bulup ortaya koyduğu şeylerdir.

İlim ise, bu saydıklarımızın meşgul oldukları alanları ve elde ettikleri sonuçları genelde reddetmeksizin, hatta onları kendi kuralları içinde özümseyip yorumlamakla birlikte, aynı zamanda bütün bunlara bir anlam kazandırıp faydalı ve meşrû bir yorum getiren vahiy öğretisinin ortaya koyduğu sistemin incelenmesi ve kavranmasıdır. Mesela bilim, savaş araçları ve silahlar, kimyasal bombalar üretir, bunların en etkili biçimde işlemesi için araştırmalar yapıp yöntemler geliştirir. Bu silahların hedefleri belirlenirken ölçü, yalnızca menfaat ve üstün gelme duygusudur; ahlâkî bir ölçüsü ve duyarlılığı yoktur. Halbuki dine bağlı ilmin kuralı, bunları insanlığın maddî manevî kurtuluşu yolunda kullanmak şeklindedir. (18)

İlim kavramının hakiki anlamı, bilgi birikiminden ziyade "anlayış ve idrâk" olmalıdır. Çünkü esas ilim, zihinde ve hâfızada çok mâlumat taşımaktan öte, bilgi üretme ve meselelere çözüm bulma yollarını bilmektir. İlim, zihinsel çabadır; ancak gönülle irtibatı olan zihnin çilesi, bilgi kırıntılarını düzenli ve faydalı bilgi, yani ilim seviyesine çıkarabilir.

İlim, iman etmeyi ve müslümanca yaşamayı gerektirdiği halde, bugünkü bilim, câhiliyyenin iskeletine kan pompalıyor. Bilim adına insanların âhiretleri mahv edildiği gibi, dünyaları da perişan ediliyor. Eşkıya, terörist, satanist, ateist, ataist... bilim kurumlarından yetişiyor; bilimsel maskeler takılarak dine, mutlak hakikate hücum ediliyor. Bilim, artık salt ideoloji olma boyutundan çıkıp bir put haline gelmiş durumdadır. Bilim, hayatta tek mürşit ve kılavuz kabul edilir, tek ölçüt olarak alınırken, “din” nazar-ı itibara alınmamış, hatta topyekün reddedilmiş oluyor. Zira bunların âmentüsüne göre tek doğru, bilimin

bize getirdikleridir. Dinin getirdiği, Allah'ın gönderdiği, peygamberlerin yolu onları hiç mi hiç ilgilendirmez; çünkü bunlar laboratuarlarda deneylerle doğrulukları kanıtlanan bilimsel gerçekler değildir. Böyle bilimsel bir yaklaşımda âhiret hayatının, cennetin, meleklerin, Allah'a kulluğun yeri yoktur.

Bu amentüye göre ilk insanı Allah yaratmamış, insan tabiat tarafından tesadüf ve evrim sonucu başkalaşım ve değişimle maymundan türemiştir. Ya da tüm müslüman çocuklara öğretildiği şekilde ilk insan, Allah'tan direkt ilim alan, vahye muhatap olan yeryüzünün halifesi ve efendisi bir peygamber değil; etleri çiğ çiğ yiyen, yarı insan yarı hayvan vahşi bir mağara adamıdır. Okullarda bu câhilî bilgiler temel alındığı için, dünyanın yaratılması değil, kendi kendine güneşten kopuşu anlatılır; Din Kültürü ve Ahlâk dersinde kuşa benzetilmiş bir dine kültür olarak lütfen yer verilmesi dışında, hiçbir ders kitabında ve hiçbir ders müfredâtında vahye, Allah'a, dine ve mutlak doğrulara, yani “ilm”e yer verilip verilmediği, veriliyorsa ne kadar ve nasıl verildiği sorgulanmalı değil midir?

Hayır, sorgulanamaz! Kim sorgulayacak? Vahiyden habersiz veya gerçek ilmin sorumluluğunun bilincinde olmayan, yine câhiliyye kurumlarından câhilî bilgilerle yetişen, hayata bu bilim putunun kriterleriyle bakan kimseler mi sorgulayacak bilim putunu, câhilî eğitimi, câhiliyyeyi?

Ama unutmamalı; Allah, Musa'yı Firavun'un kurumlarında yetiştirmiştir; yalnız, yine unutulmamalı ki Musa, vahiyle yetişmiş, vahiyle beslenip yönlendirilmiş, Firavun'un öğrettiği bilimin sağlamasını vahiyle test etmiştir. O günün bilimi sihirbaz yetiştirmede ne kadar mâhirse, günümüzün câhilî kurumları da o kadar göz boyayıcıdır. Akı kara gösterici, İslâm'ı irtica, depremin temel sebebinin Allah'ın ikazı ve takdiri değil de fay hattı olduğunu yutturacak laf cambazlığı ve sihirbaz taktikleri olduğu değerlendirilebilir. Ebu Cehillerin, Firavunların bilime yaklaşımları ile günümüzdeki bilime yaklaşım arasında; gâvur dediğimiz Johnların, Mary'lerin, Adam Smithlerin ve müslümanın diyen bilimsel takılanların ilme bakış açısı konusunda benzemeyen yönlerini gösterin gösterebilirsiniz!..

İlim, İslâmiyettir

Gerçek anlamdaki ilim, tamamen bir Kur'an terimidir. Bu terim ilk defa Allah'ın kelâmında ve Rasûlü'nün lisanında kullanılmıştır. Bu kelimenin başka hiçbir dilde aslî manada karşılığı yoktur. Bu bakımdan Yüce Allah'ın,

Peygamberi ile gönderdiği hakikatler olmasaydı, bu âlemde "ilim" diye bir kavram da olmazdı. Ve ilim haysiyetine sahip bir de bulunmazdı. Belki olsa olsa beşerî ve câhilî planda mâlumatlar ve bilgi yığınları bulunabilirdi ki, bunlar da derde deva bir şey sayılmazdı.

İlim kelimesi, türevleriyle beraber Kur'an-ı Kerim'de 900 kadar yer geçmektedir; hem de bunun zıddı olan "cehil" ve eş anlamlıları hâriç tutulmak üzere. Âlemlerin Rabbi'nin insanlığa bildirisi olmasaydı, bu âlemde "bilinecek" ve bilinmeye değer bir şey bulunmayacağı gibi, ilim kavramı da olmayacaktı. Çünkü vahyin bildirdiğinin dışında hakikat namına insanın bilme iktidarında olduğu bilinmeye değer bir nesne ve hakikat mevcut değildir. İnsanlık için anlamı olan, insanlığa felâh sağlayıcı, gerçeğin haberini veren, kurtuluş yollarını gösteren, insanlığa insanca bir hayatın disiplinini bahşeden bir ilme sahip olmayacaktı insanlık. Tıpkı şimdi küfür toplumlarının sergilediği hal gibi ki, bilgileri çok; fakat kurtarıcı ilimleri yoktur.

Allah'ın ve Rasülü'nün insana tavsiye ettiği ilim, en sağlıklı bir şekilde konusu ve gayesi ile tespit edilebilir. Konusu itibariyle müslümana mahsu ilmi tanımak için Saadet asrına bakmamız en uygundur. Bu gözle incelendiğinde hemen kolayca anlaşılır ki, Kur'an'ın ve Peygamber buyruklarının insanlara tebliğ edildiği ilk dönemde, ortada vahiy metinlerinden ve Allah Rasülü'nün söylediği ve yaptıklarında başka ilme konu olacak hiçbir malzeme mevcut değildi. Bütün mesele ve yegâne maksat, Allah kelâmı ile beraber "hadis" dediğimiz Peygamber tavsiyeleri ve buyruklarının, insanların kalbine ve zihnine nakşedilmesinden ibaretti.

Sahabe-i Kiramın bir kısmı Kur'an ayetlerini yazarak, çoğu da bunları ve Rasûlullah'ın söylediklerini ezberleyerek, bir yandan da aralarında müzakere ederek "ilm"i koruyor, yayıyor ve geliştiriyorlardı. Daha da önemlisi, bu öğrendiklerini "yaşıyor", eski bâtıllarını atıp yeni hayat tarzının gereklerine göre vaziyet alıyorlardı. Her öğrenilen yeni şey, mutlaka hayatlarında ve tavırlarında bir değişikliğe sebep oluyordu. İlim buydu, öğrenilen ve öğretilen Allah'ın kelâmı, Rasülü'nün beyanı ve tavsiyeleri idi. Çünkü istenen ve emredilen de bundan başkası değildi. İlk emir "oku!" emri, vahy kitabı Kur'an dışında başka bir kitaba mı işaret ediyordu? Rasûlullah ve sahabe "oku!" emrinden neyin okunmasını anlıyordu?

Rasûlullah'ın dönemindeki durumdan da kolaylıkla anlaşılıyor ki, ilme konu olan, birinci planda Allah'ın Kitabı ile Rasülü'nün sünneti idi. Kadın-erkek her müslümana farz olan ilmin de öncelikle bundan başkası olduğu söylenemez. Bu bakımdan, özellikle müslümanlar için ilim söz konusu olduğu ve İslâmî bir ilke olarak ilmin kıymetinden bahsedildiği zaman, ilim lafzının

kapsamı olarak: Allah'ın kelâmını, Rasülü'nün sözlerini ve tavırlarını bilmeliyiz. Bu iki esasın özünü ve ruhunu, manasını ve mesajını aksettiren her nevi kitap ve yazılı ürünler de bu cümledendir. Herhangi bir yazılı eser, ancak bu ölçüye göre ve sadece bu şartla müslümanın ilmine esas konu olabilir. Unutmamalı ki, bütün kitaplar, tek bir Kitab'ı daha iyi anlamak ve yaşamak için okunur, okunmalıdır.

Bir müslümana göre, ilmin İslâm'dan ibaret olduğu herhalde anlaşılmıştır. Yüce Allah, insanlığa bir din gönderdi. Peygamber de o dinin öğretimi ile görevli idi.

Peygamber'in risalet görevi, ancak "getirdiği şeyler"i insanlara anlatması ve öğretmesiyle tamamlanıyordu. Allah'ın gönderdiğini insanlara tebliğ ve telkin etmekle din tamam olacaktı. Allah, insanlara içlerinden bir Elçi göndermişti ve bu Elçi onlara "*Kitabı ve hikmeti öğretiyor*"du. (3/Âl-i İmran, 164; 62/Cum'a, 2). Görülüyor ki O'nun öğrettiği Kitap'tır ve dalâletten ancak bu Kitap'la kurtulabilir insan. Onlar da önce açık bir dalâlet içinde idiler ve bu Kitap'la kurtuldular. Bu demektir ki, çağlar boyunca gelmiş geçmiş ve kıyamete kadar da gelip geçecek olan her toplum, yalnız bu öğreti ile kurtulacaktır sapıklıktan. İnsanlık, bu vahyi kalbine yerleştirmekle gerçek kurtuluş yolunu bulacak, sonu felâha çıkan dosdoğru yola girmiş olacaktır.

İlmin, özü ve aslı itibariyle İslâm'dan ibaret olduğunu, Peygamberimiz'e "*Onlar sana uymazlar; eğer sen de sana ilim geldikten sonra onlara uyarsan zâlimlerden olursun.*" (2/Bakara, 145) şeklinde hitap edilmesinden de anlıyoruz. Buradaki "*sana ilim geldikten sonra*" ifadesinden, ilmin İslâm manasına olduğu açıkça görülüyor. Çünkü Peygamberimiz'e gelen ilim İslâm'dı. Bu ölçüyle, İslâm'ı konu ve yine onu gaye edinmeyen bilgilerin bir müslümana göre ilim olmayacağı prensibini benimsiyoruz. Bu ölçüye uymayan diğer mâlumatlar, bilgi yığınlarından, kafa hamallığından ibarettir. Kişiye Allah'ı ve kendi sorumluluklarını hatırlatmayan, onu Allah'tan uzaklaştıran bilgi yığınlarına ilim denilebilirmi? Ve İslâm bunların faziletli olduklarını söyler mi? Kur'an ve Sünnet temel kaynaktır müslüman için, müslümanın ilmi için. Bu temel kaynakları anladıktan ve onların ruhuna nüfuz ettikten sonra, artık ikinci derecede önemli kitaplarla ilim yolunda ilerlenebilir. Bu sağlam ölçü ile öğrenilen bütün bilgiler ve karşılaşılan fikirler doğru istikamete yönlendirilir. Sağlam ölçüye, mutlaka sahip olmalıyız; buna sahip olunmadan okunan şeyler zararlı olacaktır. Midesi bozuk olan bir insana yediği şeyler zararlı olduğu ve bozukluğu artırdığı gibi, sağlam bir inanç ve İslâmî hassâsiyete sahip olmayan kimsenin okuduğu şeyler de onun fesadını artırır. İslâm, temel kaynaklarıyla okunup anlaşıldıktan sonra insana hiçbir şey zarar

veremez. Çünkü Hak bulunmuştur, ölçü ve terazi mevcuttur, sağlama yapabileceğimiz mikyasa belirlenmiştir; bâtıllar kolayca seçilip reddedilebilir.

Yüce Allah'ın Kitab'ında, "ilm" kökünden gelen lafızların bulunduğu ayetlere dikkatle bakıldığında zaman görülür ki, Allah'ın kullarından öncelikle istediği, kendi birliğinin ve sıfatlarının bilinmesi, Rab'liğinin kabul edilip O'na teslim olunmasıdır. Bu cümleden olarak insanın, imanını olgun ve kuvvetli hale getirmesi de ilk istenen şeylerdendir. Yani, mutlak ve niteliksiz olarak soyut "bilgi", ne olursa olsun bilinip öğrenme, hiçbir zaman övülmemiş, mutlak surette belli nitelikleri olan muayyen, yani hayırlı ve faydalı bir ilim tavsiye edilmiştir. Allah katında değerli olan ilim, insanın yakîn derecesinde bir imana sahip olmasını sağlayacak ilimdir. (19)

Zaten İmam Gazali'nin de belirttiği gibi asr-ı saadette de "ilim" sözü, Yüce Allah'ı, Kitabını ve kulların fiillerinin hükümlerini kapsayan ilme verilen bir isimdi. Fakat zamanla insanlar özellikle ilim kelimesini istismar ederek diledik manaya kullanmaya başladılar. (20) Bunun doğal bir sonucu olarak da, ilimdeki öz ve gaye çoğu zaman kaybedilmiş; ilim, bir gerçeğe ulaşmak için kullanılan "araç" olmaktan çıkarak başlı başına bir "amaç" ve bir "meslek" haline gelmiştir.

Bir sosyal realitedir ki, bilmin kucağında yetişmiş küfür çok daha etkinleşip azmanlaşıyor. Bilgi ile donanmış küfür, tahribatını çok boyutlu ve yaygın olarak yürütme avantajına da sahip bulunuyor. O yüzden İslâm, "câhil" ünvanını hiç bilmeyen bilgisize değil; yanlış bilene, İslâm'la ilgili "ilm"e sahip olmayan ve vahyi kabul etmeyene veriyor. Bunun için mutlak bilgisizlik ve hatta ilkelik, bilgili şerre nazaran daha az zararlıdır denilebilir.

İlim, maldan çok daha hayırlıdır. Onun için ilim, kendinden daha düşük bir şeye âlet ve köle yapılmamalı; ilmi basit dünya menfaati uğrunda kullanmamalı, ilmi ve ilim sahibini harcamamalıdır. İlmin kapısı Hz. Ali, şu tavsiyelerde bulunur: *"Sana söyleyeceklerimi iyi belle. İlim maldan hayırlıdır. İlim seni korur; malı ise sen korursun. İlim amel edildikçe ve başkalarına verildikçe artar; mal ise harcandıkça eksilir. İlim âlime hayatında itibar kazandırır, ölümden sonra da hayırla anılmasına vesile olur; malın sağladığı yalancı itibar malla birlikte tümünden kaybolur. Nice zenginler vardır ki hayatta iken ölüdürler; Âlimler ise dünya durdukça hayattadırlar."* (21)

İnsan olarak bizim ilmimizin, bilme gücümüzün bir sınırı vardır. Çünkü zaten vahyin dışındaki bilgi vasıtaları olan duyularımızın ve aklımızın gücü sınırlıdır. Duyu organlarımızın ve aklımızın bizi yanılttığı durumlar da söz konusudur. İnsanın bilgi bakımından bazen yanılabileceği, hoşlanıp sevdiği bir şeyin aslında şer; hoşlanmadığı bir şeyin de gerçekte hayır olabileceği ifade edilerek, *"Allah bilir; fakat siz bilmezsiniz."* (2/Bakara, 216) şeklinde kesin hüküm verilir. İnsan, bilgisinin sınırını idrâk ederek, kavrayamadığı gerçeklerin de bulunabileceğini kabul etmelidir. Gerçek, sınırsız ve mutlak ilim sahibi sadece Allah'tır. Tüm mahlukat, O'nun yaratmasıyla var olduğu gibi, aklımız, organlarımız da maddî ve manevî güçlerimiz de Yaratıcımızın verdiği kadardır. İnsan, ancak aklının erdiği ve çalışması oranında bilir, daha ilerisini bilemez. Bu varlık âlemi içinde insanın bildiği birkaç damla ise, bilmediği bir okyanustur. Hatta insanlar, bildiklerini sandıkları konularda bile tam ve mutlak bir bilgi sahibi olamıyorlar. Bilgiler eşyanın ve hadiselerin yüzeyinde kalıyor, iç yüzüne nüfuz etmek için sarf edilen gayretlerin sonu acze varıp dayanıyor. (22)

İlim, Ancak Amel Etmek İçin Öğrenilmelidir

İslâm'da ilim, Allah'ın rızasını kazanmak ve amel etmek için öğrenilir. Peygamberimiz, şöyle dualar ederdi: *"Allah'ım, bana öğrettiklerinle beni faydalandır; bana fayda sağlayacak ilim öğret, ilmimi artır."* (Tirmizî, Deavât 128) *"Faydasız ilimden Allah'a sığınırım!"* (Tirmizî, Deavât 68) *"Allah'ım! Fayda vermeyen ilimden, kabul edilmeyen duadan, korkmayan kalpten ve doymayan nefisten Sana sığınırım."* (Tirmizî, Kitabu'd-Deavât 68, hadis no: 3711; İbn Mâce Terc. ve Şerhi 1/416)

Hadis-i şerifte geçen *faydasız ilimden* şunlar anlaşılır: Bilinip onunla amel edilmeyen ilim, bilinip başkasına öğretilmeyen ilim, sahibinin durum ve davranışlarını düzeltmeyen ilim, sahibinin huyunu temizlemeyen ilim, bilinmesine ihtiyaç duyulmayan ilim, dinin tasvip etmediği caiz görmediği (sihir bilgisi gibi) ilim ve benzerleri.

Hz. Peygamberimiz'e "ilim nedir?" diye sorulunca, *"amelin kılavuzudur"* (F. Râzi, Tefsir-i Kebir Terc. II/296) buyurdu. Âlim, âmil olmadığı (öğrendiklerini hayatına uygulamadığı) zaman onun ilmi vebal olabilir. *"Ümmetimin helâkı (fâsık) âlimlerden ve cahil âbidlerden olacaktır."* (Aliyyül Kari, Esraru'l-Menfûa, 364)

Fahreddin Râzi'ye göre; ilmiyle amel etmeyen ve ilminden yararlanmayan kimselerin hali; sırtında su kapları olduğu halde çölde susuzluktan ölen devenin durumu gibidir. Amelsizlik bir fitnedir. "Fi'lü'l-ulemâ, delîlü'l-cühelâ" sözünde belirtildiği gibi; ilim adamları halkın örneğidirler. Âlim ilmiyle amel etmediğinde cahil de öğrenmekten kaçınır. Amelsiz ilim de yağmursuz bulut gibidir. (23)

"(Ey bilginler!) Siz Kitab'ı okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliği emredip kendinizi unutup musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?" (2/Bakara, 44)

"Ey iman edenler, niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanan en sevilmeyen bir şeydir." (61/Saff, 2-3)

"Kendilerine Tevrat yükletilen sonra onu taşımayanların (Kitab'ın hükümleriyle amel etmeyenlerin) durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir." (62/Cuma, 5)

İmam Gazali; Bildiği ile amel etmeyenler, sayfaları ilimle dolu defter veya kitap gibidir; başkasına kârı olsa da kendisi ondan yararlanamaz. Bileği taşı gibidir; bıçağı biler, fakat kendisi kesmez. İğne gibidir; başkasını giydirebilir, fakat kendisi daima çıplak durur. Lâmba fitili gibidir; başkasına ışık verir, fakat kendisi yanmaktan kurtulamaz. (24)

Bir şeyin ilmini yapmak, ondan istifade etmek içindir. Allah bu dini, insanlar "ona göre yaşasınlar" diye gönderdi; sözünü ve lafını etsinler diye değil. Yine Gazali şöyle der: İlim olan yerde söz az olur; lafı uzatanı ilmi de azdır. (25) Şimdi laf çok, kitap çok, konferans, seminer ve benzeri etkinlikler çok. Fakat bu işler insanların davranışlarında bir değişiklik yapmıyor. İlim adamları (!) ve bazı din adamları (!) sadece meslekî görevlerini yapıyorlar o kadar. İslâm'ı tarihî bir olay konumundan, keramet masalları, hurâfeler ve tartışmalar yığını gibi algılanmaktan kurtarmak şarttır. İslâm, Allah tarafından Kur'an'la tamamlanmış, Rasûlullah'ca hayata geçirilmiş, ilke ve esasları belli olan Hak dindir. O dün olduğu gibi, bu gün için ve gelecek için de vardır. O şimdiki hayatın, fert ve toplum hayatının içinde olmak için vardır. İslâm, duygulu şekilde hatırlanacak nostaljik bir hâtıra değildir. Onu bir tarihî olay gibi algılayanlar, gerçek ilimden nasibi olmayan ilim kalpazanlardır. (26)

Müslümanlık, yalnız bilgi işi değil, iman ve sâlih amel işidir. İlim de, imana ve sâlih amele götürdüğü nisbette faydalı ve faziletli. Bilgisi, kendisini hakikate ulaştırmayan kimse, mutlak surette bilginin hammalıdır. Yolcuyu

gitmesi gereken yere (gerçek kurtuluş limanına) götürmeyen gemi, çok güzel de olsa basit bir süsten başka bir işe yaramaz, buna gemi de denmez. İnsan için marifet ve hüner, yön belirleyen pusulayı cepte taşımak değil; şu çalkantılı dünya gemisinde asıl hedefe gidecek yönü belirlemek ve o yola koyulmaktır. O yüzden, ilim; satırlardaki değil, sadırlardaki (göğüslerdeki)dir denilir. Senin hayatını düzenlemeyen, seni Hakk'a iletmeyen, üzerinde eseri görülmeyen ve İslâm için olmayan ilimde hayır yoktur. Bilginin papağan gibi hâfızı ve hammalı olmak boşuna yorulmaktır. Ortalıkta bu kadar kitap ve araştırmacı yokken, ortada hakiki ilmin özü ve şimdikinden daha güzel, daha müslümanca bir hayat vardı. Sahabe-i Kiram, Kutlu Elçi'den aldığı ilim ve özellikle halleri ile, somut ve gözle görülür bir müslümanlığı yaşıyor ve temsil ediyorlardı. Peygamber, canlı bir Kur'an; O'nun ashabı da Küçük Muhammed'lerdi. Bir rivâyetleri varsa, bin halleri ve o kadar da amelleri vardı. Sözleri az, fakat amelleri çoktu.

İlmi Gizlemek

Âlimler, sahip oldukları ilimleri başkalarına aktarmak zorunda mıdır? Başka bir deyimle, ilmi gizlemek, kınanan ve suç sayılan bir iş midir?

Kur'an-ı Kerim'de bu konuda yahudi ve hristiyanlarla ilgili olduğu halde, hükmü müslümanları da kapsayan bazı ayetler vardır. *"İndirdiğimiz açık delilleri ve hidayeti Biz kitap'da insanlara açıkça belirttikten sonra gizleyenler var ya; işte onlara hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edebilenler lânet eder. Ancak, tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıklayanlar başkadır; onları bağışlarım. Çünkü Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça merhamet edenim."* (2/Bakara, 159-160)

"Allah'ın indirdiği kitap'tan bir şeyi gizleyip onu az bir paha ile değişenler yok mu, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah, ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır. Onlar doğru yol karşılığında sapıklığı, mağfiret bedeli olarak da azabı satın almış kimselerdir. Onlar, ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar! O azabın sebebi, Allah'ın, kitabı hak olarak indirmiş olmasıdır. (Buna rağmen farklı yorum yapıp) kitap'ta ayrılığa düşenler, elbette derin bir anlaşmazlığın içine düşmüşlerdir." (2/Bakara, 174-176)

Ayet-i kerimelerin hükmü, yalnız ehl-i kitaba değil; Allah'ın ayetlerini gizleyen ve şer'î hükümleri açıklamayan herkese şâmindir. Çünkü ayetin ifade

tarzı, usûl âlimlerinin de dediği gibi özel sebebe bağlı olmaksızın genel anlam ifade eder. Hadis-i şerif, bu konuda müslüman bilginlerin sorumluluğunu aynı sertlikle ifade eder: *"Kendisine bir ilim sorulup da bunu gizleyen kimseye kıyamet gününde ateşten bir gem vurulacaktır."* (İbn Mâce, Mukaddime 24, hadis no: 261; Tirmizi, İlm 3, hadis no: 2787) Sahabiler de bu ayeti aynı şekilde anlamıştır. Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer Allah'ın kitabındaki bir ayet olmasaydı, size hiçbir hadis rivayet etmezdim." Ebu Hureyre, bundan ilmi gizleyenlerle ilgili olan ayeti okudu. (Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhît I/454)

"Kıyamet gününde bir adam getirilir ve cehenneme atılır da cehennem değirmen merkebinin taşlarıyla (buğday) öğütmesi gibi onu öğütür. Bunun üzerine cehennem halkı onun başına toplanır da: 'Ey filan, sen ma'rufla emrediyor ve münkerden nehyediyor değil miydin?' derler. O da: 'Evet, ben ma'rufla emrederdim de onu kendim yapmazdım ve yine ben, münkerden nehyederdim de, onu kendim işlerdim' der." (S. Buhâri, Fiten, 17; hadis no: 46; S. Müslim, Zühd 7, hadis no: 51 (2989)

Âlim, bilmeyen kalabalığa gerçek ve doğru yolu gösterici olması bakımından *"Rabbinden sana indirilen gerçekleri insanlara bildir."* (5/Mâide, 67) ilâhî emrine muhatap olan peygamberin izindedir.

"Onlar ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyururlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olara Allah (herkese) yeter." (33/Ahzâb, 39)

Kur'an'ın itikadda hedefi iki şey üzerinde yoğunlaşır. Bunlar: İlmî tevhid ve amelî tevhid'dir. Allah Rasûlü, bu iki tehvidi sağlamk için gönderilmiş, diğer peygamberlerin daveti de yine bunları üzerine olmuştur. Çünkü saadet, manevî kemal şu iki şeyden gelir: Faydalı ilim ve sâlih amel. İlmî tevhid, faydalı ilim; amelî tevhid de sâlih ameldir. Faydalı ilim, Allah'ı bilmek; sâlih amel de Allah'ın emri gereği hareket etmektir. Faydalı ilim, iman ile, Peygamberin haber verdiği şeyleri tasdik etmek; sâlih amel de şeriki olmayan tek bir Allah'a kulluk ve Rasûlü'ne itaattir ki İslâm dini de işte budur.

Bize düşen, müslümanlığı gaye edinmek ve onu hayatın mihveri saymaktır. Artık bize gereken, Rasûl'ün dünyaya bıraktığı "mîras" ile kalbimizi diri tutmak, böylece fikrimize ve hayat yolumuza aydınlık ufuklar açmaktır. Üzerimize borç olan, fikrimizi ve ilmimizi Allah'ın nimeti kabul etmenin gereği olarak Allah yolunda kullanıp O'na fiilî şükrümüzü yerine getirmek, kulluğumuzu kanıtlamak. Bir hayat ki, tüm kurumları ile vahyi reddeder, kurumlarını, kurallarını, ilkelerini bâtil tanzim eder ve ilim diye takdim edilen

bilim, yalnızca yanlışın aracıdır. İnsanın övünçle, aldatıcı bir güvenle taşıdığı dünyada bile pek bir şeye yaramayan diploma ve etiketten ve tehlikeli ve faydasız bir yükten ibarettir; Artık o bilgi bir silâhtır, ama yalnızca imhâ ve intihar etmek için kullanılacak bir silâhtır. Bu bilgi ve onun taşıyıcıları, dalâletin hâmilî, hakikatin katilidirler. Onlar, sırat-ı müstakimin önünde eşkiyadırlar; hak yolu keser, hevâyâ ve tâğutlara kulluğa giden yolları açarlar. İlmiyle âmil bir âlim olamayıp sadece bilgi taşıyıcıları olanlar da bunların değirmenine su taşımaktadırlar. (27) Bir depremlilik, bir kıyamlık canı olan ölümcül sistemi canlandırmak için ilmi koltuk değneği ve payanda gibi dayarlar.

- 1- İbn Manzur, Lisânu'l-Arap, cilt:10, İlm maddesi
- 2- Kitabü't-Tarifât, Seyyid Şerif Cürcani, Bahar Y. s. 156
- 3- Râgıb, el-Müfredât, s. 193
- 4- Y. Fersahoğlu, Kur'an'da Zihin Eğitimi, s. 151
- 5- A.g.e. s. 174 ve 225
- 6- Muhammed Kutub, İslâm'da Ferd ve Cemiyet, s. 305
- 7- Elmalılı, Hak dini Kur'an Dili, c. 1, s. 265-266
- 8- İbn Kesir, Hadislerle Kur'an Tefsiri, c. 2, s. 277
- 9- Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, c. 1, s. 62
- 10- İbn Kesir, H. Kur'an Tefsiri, c. 1, s. 276-277
- 11- Seyyid Kutub, Fi Zılâli'l-Kur'an, c. 1, s. 116-117
- 12- Kur'an'da Temel Kavramlar, 419-420
- 13- Şâmil İslâm Ansiklopedisi, 3/134-135
- 14- Taftazani, Şerhu'l Akaid, 22-23
- 15- Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, 7/ 5222
- 16- E. Sağıroğlu, Bilgiden Tevhide Yükseliş, s. 52-53
- 17- M. Sıddıkî, Bilimin İslâmî Temelleri, 20-21; Bilgiden Tevhide Yükseliş, 9-11
- 18- E. Sağıroğlu, Bilgiden Tevhide Yükseliş, s. 11
- 19- A. g. e. s. 50 ve devamı
- 20- İmam Gazali, İhya, 1/54
- 21- M. Yusuf Kandehlevî, Hayatü's-Sahâbe, 4/1503
- 22- E. Sağıroğlu, Bilgiden Tevhide Yükseliş, s. 51
- 23- Fahreddin Râzi, Tefsir-i Kebir Terc. 2/ 283
- 24- Gazali, İhya, c. 1, s. 82
- 25- Gazali, İhya, c. 1, s. 140
- 26- Bilgiden Tevhide Yükseliş, s. 113
- 27- İzmir'li İsmail Hakkı, (H. B. Çantay, K. K. Mealinden naklen, 3/1231

İlimle İlgili Ayet-i Kerimeler

- a- Allah'tan Başkasının Bilgisi Sınırlıdır: Bakara, 30-33, 255; Yusuf, 76; Lokman, 34.
- b- İnsana Bilmediğini Öğreten Allah'tır: Bakara, 32; Nisa, 113; Mâide, 110; Haakka, 51; Alak, 5.
- c- Firâset ve İlham: Hicr, 75; Nahl, 68; Muhammed, 17.

- d- Allah'tan İlim İstemek: Tâhâ, 114.
- e- İlimlerin Üstünlüğü: Al-i İmran, 7, 18; Nisa, 162; İsra, 107; Hacc, 54; Şuara, 197; Ankebut, 43; Fâtır, 28; Zümer, 9; Mücadele, 11.
- f- Cahillerden Yüzevirmek: Bakara, 67; Mâide, 50; En'am, 35; A'raf, 199; Hûd, 46.
- g- İlim ile Amel Etmek (Bilgiyi Hayata Uygulamak): Mâide, 105; Cum'a, 5.
- h- Bilmediğini Sorarak Öğrenmek: Nahl, 43; Enbiya, 7.
- i- Çok Soru Sormaktan Sakınmak: Mâide, 101-102; Mücadele, 12.
- j- Allah'ın Adı ile Okumak: Alak, 1-3.
- k- Öğrenmek: Bakara, 129, 151; Kehf, 60, 82; Ahzab, 34.
- l- Kalemın İlim Yönünden Değeri: Kalem, 1; Alak, 4.
- m- Yakıyn, İlmin Dereceleri: Vâkıa, 95; Haakka, 51.
- n- Bildiğini Öğretmek: Bakara, 129, 151; Tevbe, 122; Abese, 2-4.
- o- Bildiğini Gizlemekten Sakınmak: Bakara, 159, 174.
- p- Bilmeden Hüküm Vermenin Kötülüğü: En'am, 119, 144; Hacc, 8; Lokman, 20; Mü'min, 83.
- q- İnsanın Bilemeyeceği Şeyler: Ra'd, 8; Lokman, 34.
- r- Bilinmeyen Bir Şeyin Ardına Düşmekten Sakınmak: İsra, 36.
- s- Allah, Her Şeyi Bilir: Bakara, 29, 33, 231, 244, 255-256, 282; Al-i İmran, 5, 29; Nisa, 24, 111; Mâide, 7, 99; En'am, 3, 13, 59, 73, 101; Hûd, 5; Ra'd, 8-10; İbrahim, 38; Nahl, 19, 23; Tâhâ, 7, 98; Enbiya, 110; Hacc, 7, 76; Mü'minun, 92; Neml, 6; Kasas, 69; Ankebut, 45, 52, 61; Lokman, 16, 23, 34; Secde, 6; Ahzab, 1; Sebe', 1-2; Fâtır, 38, 44; Yâsin, 81; Zümer, 7, 46; Mü'min, 3, 19; Fussilet, 47; Şûrâ, 12, 24-25; Zuhurf, 84; Feth, 4; Hucurat, 1, 8, 13; Hadid, 3-4, 6; Mücadele, 7; Haşr, 22; Teğâbün, 4, 11, 18; Tahrim, 2; Mülk, 13-14; İnsan, 30.

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Fi Zılâli'l-Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 116-117
2. Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, Azim Y. c. 1, s. 265-272
3. Tefhimu'l Kur'an, Mevdudi, İnsan Y. c. 1, s. 62
4. Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantaş Y. c. 1, s. 119-123
5. Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesir, Çağrı Y. c. 2, s. 276-284
6. Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir), Fahreddin Razi, Akçağ Y. c. 2, s. 262-332
7. El-Mîzan Fî Tefsîri'l-Kur'an, Muhammed Hüseyin Tabatabai, Kevser Y. c. 1, s. 164-166
8. Min Vahyi'l-Kur'an, Muhammed Hüseyin Fadlullah, Akademi Y. c. 1, s. 166-170
9. Safvetü't Tefâsir, Muhammed Ali es-Sabuni, Ensar Neşriyat, c. 1, s. 82-83
10. Davetçinin Tefsiri, Seyfuddin el-Muvahhid, Hak Y. c. 1, s. 97-101
11. Kur'an Ansiklopedisi, Süleyman Ateş, Kuba Y. c. 1, 125-126; c. 2, 221-222
12. İslâm Ansiklopedisi, Şâmil Y. c. 3. s. 133-137
13. Kur'an'da Zihin Eğitimi, Yaşar Fersahoğlu, Marifet Y. s. 150-377
14. Hz. Adem, Hüseyin K. Ece, Denge Y. s. 145-158
15. Hz. Adem (İlk İnsan) Mustafa Erdem, T. Diyanet Vakfı Y. s. 140-145
16. Terimler Sözlüğü (Kitabü't-Târifât), Seyyid Şerif Cürçani, Bahar Y. s. 156
17. Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 417-422

18. Bilgiden Tevhide Yükseliş, Ekrem Sağıroğlu, Timaş Y.
19. Bilgi Bilinci, Ekrem Sağıroğlu, Denge Y.
20. Bilginin Gücü, M. Said Çekmegil, Timaş Y.
21. Bilim ve Yeni Bilim, Bünyamin Duran, Nesil Y.
22. Çağdaş Bilimin Saplantısı, Zübeyir Yetik, Akabe Y.
23. Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine, Korkut Tuna, İst. Ün. Ed. Fak. Y.
24. Batıda İlmî Skandallar, Ali Çankırılı, Adım Y. / Feza Y.
25. İlim ve İdeoloji, Sadettin Elibol, Birlik Y.
26. Modern Bilimin Arka Plânı, İlhan Kutluer, İnsan Y.
27. Bilimin Öteki Yüzü, Bougenaya, M. Karabaşoğlu, Senai Demirci, İz Y.
28. İslâm Bilimi Tartışmaları, Mustafa Armağan, İnsan Y.
29. Bilginin İslâmileştirilmesi, İsmail Farukî, Risale Y.
30. Müslümanın Bilgilenme ve Değerlendirme Metodu, Mehmet Sümbül, Ümmet Y.
31. Bilgi Çağı, Hasan Tekeli, Simavi Y.
32. İslâm Düşüncesinde Allah-Âlem İlişkisi, Halife Keskin, Beyan Y.
33. İlim ve Bilim, Abdülfettah Şahin ve heyet, T.Ö.V. Y.
34. İslâm'da Bilginin Temelleri, Şakir Kocabaş, İz Y.
35. Din ve Bilim, Cafer Sadık Yaran ve heyet, Sidre Y.
36. İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Mehmet Bayraktar, Rehber Y./T. Diyanet Vakfı Y.
37. Bilimden Damlalar, Ömer Öztürkmen, Ötüken Neşriyat
38. Tasavvuf ve Modern Bilim, Mehmet Bayraktar, Seha Neşriyat
39. İlim Uğrunda, Abdülfettah Ebu Ğudde, Ebru Y.
40. İslâmiyet'te ve Hıristiyanlık'ta İlim Anlayışı, Polat Has, T.Ö.V. Y.
41. Ta'limü'l-Müteallim Tercümesi, Burhaneddin Zernuci, Furkan Kitabevi
42. Ta'limü'l-Müteallim (İlim Öğrenme Âdâbı), Abdullah Naim Şener, Sönmez Neşriyat
43. Müslüman İlim Öncüleri 1-2, Şaban Döğen, Yeni Asya Gaz. Neşriyat
44. Müslüman İlim Öncüleri Ansiklopedisi, Şaban Döğen, Nesil Basım Yayın
45. Allah, İlim ve İnsan, C. Ceressy Morrison, Şelâle Y.
46. Allah ve Modern İlim, 1-2, Abdürrezzak Nevfel, Hikmet Y.
47. İlimler ve Yorumlar, Hekimoğlu İsmail, Türdav A.Ş. Y.
48. İmanla Gelen İlim, Halûk Nurbaki, Damla Y.
49. İslâm İlimleriyle Tanışma, Murteza Mutahhari, Endişe Y.
50. İslâm ve İlim, Seyyid Hüseyin Nasr, İnsan Y.
51. İslâm ve İlim, Şaban Döğen, Gençlik Y.
52. İslâm ve İlim, Enver Yılmaz, Nizam Y.
53. İslâm ve Bilim, Derleme, Seha neşriyat
54. İlimlerin Özü, Nevî Efendi, İnsan Y.
55. İlim, Mehmet Zahit Kotku, Seha Neşriyat
56. Âlim, Mehmet Zahit Kotku, Seha Neşriyat
57. Bilgi Toplumu, Mustafa Temiz, Seha Neşriyat
58. Bilim ve Teknolojinin Gelişimi ile Türk İslâm Bilginlerinin Yeri, Lütfi Göker, M. E. B. Y.
59. Değişim Sürecinde İnanç-Bilim İlişkisi, İslâmî Araştırmalar Dergisi, c. 11, sayı 1-2, 1998
60. Bilgi, Bilim ve İslâm, Heyet, 1-2, İSAV Y. / İlmî Neşriyat
61. Bilgi Üzerine Söyleşi, Paul Feyerabend, Metis Y.
62. İhvân-ı Safâ Felsefesinde Bilgi Problemi, İsmail Yakıt, Üçdal Neşriyat
63. Maturidi'de Bilgi Problemi, Hanifi Özcan, Marm. Ün. İlahiyat Fak. Y.
64. Âmidî'de Bilgi Teorisi, Emrullah Yüksel, İşaret Y.
65. İlmî Tavrı ve Ötesi, Seyit Ahmet Arvasi, Burak Y.
66. Kur'an ve Bilim, Celal Kırca, Marifet Y.

67. Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri, Celal Kırcı, Marifet Y.
68. Kur'an ve İlimler, Safvet Senih, Nil A.Ş. Y.
69. Kur'an'dan İcatlara, Şaban Döğen Nesil Basım-Yayın
70. Kur'an'ın İlmî Sırları, Süleyman Aksoy, Sır Y.
71. Kur'an-ı Kerim ve Müsbet İlim, Fahri Demir, D. İ. B. Y.
72. Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmî Gerçekler, Halûk Nurbaki, T. Diyanet Vakfı Y.
73. Bilim Açısından İmanın 6 Şartı, Halûk Nurbaki, Nesil Basım-Yayın
74. İlimlerden Açılan Pencere, Sinan Bengisu, Zafer Y.
75. Bilim ve Uygarlık Açısından İslâm, Vahidüddin Han, İşaret Y.
76. İlim ve Âlim, Heyet, Ankara Fazilet Y.
77. İslâm ve Bilim, Derleme, Seha Neşriyat
78. İslâm ve Bilim, Pervez Hoodbhoy, Cep Kitapları Y.
79. İslâm ve İlim, Necmettin Erbakan, Furkan Basın Y.
80. Ortaçağ İslâm Dünyasında Bilim ve Teknik, Zeki Tez, Dicle Ün. Y.
81. İlim ve Din, A. Adnan Adıvar, Remzi Kitabevi
82. Bilim ve Teknoloji Ansiklopedisi, John David Yule, Remzi Kitabevi
83. Bilim Tarihi, Mehmet Bayraktar, Koza Eğitim Y. Akıllar, Beyinler ve Bilim, John Searle, Say Y.
84. Bilim Tarihi, Feyzullah Akben, Gün Y.
85. Bilim Tarihi, Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi
86. Beşerî Bilim Teorileri, Julien Freund, Türk Tarih Kurumu Y.
87. Bilim Kutsal Bir İnektir, Anthony Standen, Şule Y.
88. Bilimin Arka Yüzü, Adrian Berry, Tübitak Y.
89. Okulsuz Toplum, Ivan Illich, Birey Toplum Y.
90. Bilimsel Bilginin Sosyolojisi, Barry Barnes, Vadi Y.
91. Bilimin Öncüleri, Cemal Yıldırım, Tübitak Y.
92. Bilim ve Din, Bertrand Russel, Cem Y.
93. Din ile Bilim, Bertrand Russel, Say Y.